

KNJIGE SLOVENSKE MATICE ZA LETO 1950.

Reymont-Glonar: **Kmetje**. II. Zima. III. Pomlad. (Prevodi iz svet. knjiz. XI. in XII.)

Calderon - Župančič: **Sodnik Zalamejski**. (Prevodi iz svet. knjiz. XIV.)

Janko Šlebinger: **Publikacije Slov. Matice od l. 1864 do 1950.**

Vem, da so le razmere tako nanesle, da je letošnji književni dar Slov. Matice v pretežni večini leposlovnega značaja in še to prevodi. Obljubljeno nadaljevanje Kidričeve literarne zgodovine je moralo izostati, kakor tudi nadaljevanje Cankarjeve umetnostne zgodovine zahteva svojega časa. Tako je letošnji sicer bogati literarni dar nekako rezultat zadrege, vendar pa dobrodošel zlasti bravcem Reymontovih »Kmetov«, ki se tako hitreje bližajo koncu.

O Glonarjevem prevodu »Kmetov« sta že govorila ob priliki prvega zvezka v DS Koblar in Breznik, posebna primerjalna studija bo potrebna ob končanem delu. Pa tudi o tetralogiji kot taki je težko govoriti, ker še ni prevedena v celoti, zlasti radi tega, ker šele v zadnjem delu pride do izraza pisateljevo idejno stališče do Jagnine erotike, tega destruktivnega elementa v svojevrstnem redu kmetske kaste. V letošnjih dveh zvezkih je zajeta sredina romana in sicer njegov najbolj dramatični del »Zima«, kjer individualna drama v trikotu Jagna - Borina - Antek dobi svojo največjo napetost ob prizoru v kopi in najvišji vrh in peripetijo v boju za gozd. Tretji del »Pomlad« pa pomeni zavlačujoči moment v veliki epopeji: individualna drama Jagne in Antka stopi ob odsotnosti drugega v ozadje, toliko bolj pa postane junak kolektivistični element — vsa vas s svojo revščino in delom, delom, ki se je vzobličil na vse večne čase v predsmrtni lik patriarhalnega Borine. Jagna pa kot da izgublja svoj smisel in cilj, išče se in pada, da se v zadnjem delu snovi dvigne. Zato je »Pomlad« najmirnejši in najobširnejši del epopeje, obsega namreč največ kolektivnega življenja in najmanj premočrne osebne drame, in je tako najbolj podobna naturalizmu, če bi ga gledali samega zase. Šele v zadnjem delu se povest za marsikoga nepričakovano konča v čisto drugi ravnini: sproščenost osebnega etosa se zlomi ob objektivnem nadosebnem moralnem redu družbe. Osebnost je mogoča le v mejah kolektivnega zakona.

Kakor nam je Matica s »Kmeti« predstavila tipično duhovno usmerjenost poljsko, tako nam je s Calderonovim »Sodnikom Zalamejskim« dala slutiti špansko duhovno svojevrstnost, ki pa sta obe za čuda slični in individualističnim zapadnjakom skoroda tuji. Le ob tradiciji poljskega plemstva in katoliške religioznosti se je pri kmetih razvilo tako občutje nadosebnega etosa, da Jagno, to hčerko kaosa, katere individualna drama se nam zdi tako človeško nujna in dobra, izločijo iz svoje srede kot element, ki je prinesel razdor v višji duhovni red stvari; in čudno: prav isti duh je v Calderonu, ki dopusti za nas zoprno možnost, da sodnik, predstavnik prava, sili zapeljivca svoje hčere v zakon, za katerega ni niti malo osebno etičnih predpogojev, le da se zadosti časti! Pri Reymontu je odločujoče delo, pri Calderonu čast v istih plasteh: v ljudstvu... Če pa dramo malo drugače pogledamo, pa vidimo prav isto kot pri Reymontu, veliko notranjo tragedijo: z nuj-

nim, erotičnim dejanjem stotnikovim se je podrla hierarhičnost duhovnih vrednot: osebno čuvstvo je zadelo ob nadosebno zavest — ne stanovskega — moralnega ponosa, ki izvira iz absolutne podrejenosti religioznemu redu. Zadostilo bi se španskemu ponosu, da se telesna zveza blagoslovi v zakonu in se tako vpostavi duhovni red, dasi bi bila osebna sreča žrtvovana. Tak duhovni konflikt je s »Sodnikom Zalamejskim« postavil Calderon, ki je bil učenec jezuitov in protireformacije. In vprav ta dva faktorja sta oblikovala v isti meri poljsko kot špansko zgodovino, zato tudi obe veleumetnično dobro zastopata duhovno usmerjenost narodov iz katerih sta izšli. Njih katolicizem je večini današnje individualistične družbe tuj, je pa zato tembolj sedanjí dobi potreben, kajti znova se poudarja nadvrednost nadosebnih, kolektivističnih duhovnih vrednot. — O prevodu Župančičevem pa soditi ne morem, prepričan sem pa, da je prvovrsten.

Šlebingerjev bibliografski pregled »Publikacij slovenske Matice od l. 1864—1950« je potrebno in pregledno urejeno priročno kazalo v hitro informacijo Maticine produkcije v 66 letih in bo dobro služilo kot ogradje za bodočo maticino zgodovino, ki jo je na trden temelj postavil Prijatelj. Ta bibliografija je edina neleposlovna letošnja publikacija in vsiljuje se mi vprašanje, kaj bi bilo, ko bi Matica vsako leto izdala v obliki brošure slov. bibliografijo preteklega leta, kajti ČJKZ izhaja tako sporadično, da komaj vzdržuje kontinuiteto. »Slov. tisk« pa se ozira le na knjižna izdanja; članki v revijah in dnevnikih pa zapadejo pozabi. Nujno je že, da se sistematično registrira vse, kar se duhovnega dnevno producira in vprav Matica naj bi prevzela to obvezo. — (Pri tej priliki popravljam tudi svojo zmoto, ki sem jo zapisal v oceni »Albuma slov. književnikov« (DS 1928, 160), ko sem očital Šlebingerju, da je knjigo »Elektriko« Simona Šubica po nepravem pripisal Ivanu, v resnici ima Sl. prav.)

Prav ob letošnjih Maticinih knjigah se spričo novih literarnih založb, ki bodo popularizirale prevodno slovstvo, vsiljuje vprašanje, če ni morda naloga Matice drugje kot v konkurenci z omenjenimi založbami, ki bo ob sedanjí usmerjenosti Matice nastopila? Problem Matice stopa zopet v ospredje. Z izdajanjem prevodov, čeprav dobrih in izbranih, stopa Matica v red drugih založb, vemo pa iz tradicije, da je imela in mora imeti centralni slovenski kulturni pomen in skrbeti mora, da ga obdrži. Pokazale so se nevarnosti!

Tine Debeljak.

KNJIGE DRUŽBE SV. MOHORJA ZA LETO 1950.

Koledar za navadno leto 1951 ima običajno koledarsko vsebino, toda bogato in raznovrstno. Težišče je postavil v izborne pregledne domačih in svetovnih zadevah, ki bodo ustrezali preprostemu bravcu in izobražencu. Prinaša tudi nekaj leposlovja. Lirika komaj zasluži to ime, proza je boljša. Komarjeva smešnica in Pripovedka se pa od duhovitosti občutno bližata v nesmiselnost, dasi nista slabši kot podobne vrste blago v nemških koledarjih.

Dr. Mal: **Zgodovina slovenskega naroda**. 9. zvezek, stran 337—416. Obravnava slovstvene razmere in šolstvo pred letom 1848 in prinaša mnogo gradiva za splošno kulturno zgodovino te dobe. Še boljšo

sliko kakor o slovstvu v dobi Čbelice in Novic, ki pove tudi literarnemu zgodovinarju mnogo novega, je podal o likovni umetnosti. Poglavlje o slovenskem šolstvu ni bilo še nikjer tako temeljito obdelano, tako da obeta knjigo o celotni kulturni zgodovini 19. stoletja. Škoda, da ji je družba odmerila letos tako ozek obseg.

A Bolhar: **Mati**. Mohorjeva knjižnica 57. 126 strani. To je knjiga o slovenski materi, kakor so jo videli pesniki in pisatelji novejšje dobe. Od Prešerna takoj prehaja na Medveda, Finžgarja, Cankarja, Župančiča in najmlajše. Najlepše je pač napisal o materi Ivan Cankar, najgloblje Ivan Pregelj, najkrepkeje Vl. Levstik, še hladno strogi epik Finžgar se ogreje z nenavadno toploto, ko piše o materi. — Kot ljudska knjiga ima svojo spodbudno vrednost.

I van Pregelj: **Umreti nočejo**. Slovenskih Večernic 85. zvezek. Družba sv. Mohorja 1950, 160 strani. — Pregelj je eden prvih, ki je iz skeptičnega gesla *tout comprendre c'est tout pardonner*, kot je bilo doseglo pred vojno svoj višek, krenil v nove smeri absolutnega duha, kjer vlada vera v pravico, v Boga in najvišje vrednote.

V »Božjih mejnikih« je še ohranil običajno oblikovanje predmeta, ko je načel aktualno obmejno vprašanje oropanelega naroda, ki mu je »svetovna pravica« ugrabila tretjino ozemlja in prebivalstva. Le črno senco skvarjenosti nam kaže, ki bujno uspeva v novem ozračju. »Umreti nočejo« se že ne meni za običajno naziranje o povesti, dejstva tekoče vsakdanjosti, ki bi jih moral pisati zgodovinar ali politik, je tukaj razgrnil slovenski pisatelj v umetniški besedi in obliki, da jim da poudarek, kot je nedostopen zgodovinarju ali časninarju. Bezručeva narodno politična pesem ni ugajala estetikom, ki so hoteli neinteresirano umetnost, a za čiste estete je tudi ni pisal, pisal jo je iz čuvstva umirajočega naroda. Tudi Pregelj se ne meni za *l'art pour l'art* in za estetsko vzgojo človeštva v prvi vrsti, višje so mu narodne vrednote v okviru človeštva, ker jih njegova doba potrebuje, da se zave sebe in svoje lasti. Če so Hugo, Tolstoj, Dostojevskij v prvi vrsti gledali na miselno in čuvstveno vsebino, ki naj preobrazi človeštvo, in je ves ekspresionizem le vrhunec teh prizadevanj, zakaj ne bi beseda slovenskega pisatelja stopila v borbo za osvoboditev pravice — sneguljčice iz ukletega grada svetne požrešnosti in samogoltnosti. Pregelj ne kaže onemoglosti v milijeju, ampak voljo do življenja in moralne pravice naroda, ki so nad fizično močjo tako, kot je duh višji od telesa. Schiller se v Razbojnikih navdušuje za ideale abstraktne svobode, Kleistov Kohlhaas in Cankarjev Jernej hočeta pravico, prvi pravico zasebne lasti, drugi pravico dela. Pregelj gleda pravico narodov, aktualno vprašanje svetovne konference, kjer se je delila pravica po naročilu vplivnih oseb in držav in se uveljavljal pravni duh onega časa, ko se je solnce vrtilo okrog zemlje, kakor je še sedaj v podeželski praksi. Toda videz ni vedno resnica.

P ovest ima dva dela, katerih prvi se konča z zvršetkom svetovne vojne, drugi pa obsega nadaljevanje koroških bojev in se dotika mestoma s časnikarskimi poročili o njih in o pariški konferenci. Čeprav je brez pridržka snov tudi v povesti opravičena, vendar je predvsem drugi del

preveč sumaričen in je usoda oseb prerahlo dahnjena v dejanje, premalo je romana in preveč povesti nakazano z materialom, ki še ni spremenjen v zgodbo. To bo moral Pregelj izdelati in njegov *l'accuse* bo vse drugače odmeval. Ta obračun, ki ni bil končan ne pod Zbaražem ne pod Zborovom, obrne Pregelj v druge smeri kot Sienkiewicz, kakor jih je videl in spoznal iz koroškega značaja, ki je bolj starodavno častitljiv in svečan, kakor zamišljen vase in v pravire svojega in našega bitja, sredi visokih gora bolj občéčloveški in manj pozitivno in sodobno zaveden. Iz navidezne zastalosti je Pregelj razvil mesijansko potezo v osebi dr. Raznožnika, ki kaže v bodočnost narodov in v gradbo zgodovine na etičnih temeljih, ne na fizični moči. Zraven njegove skupine vidimo »koroško večino«, tipičen naravni narod, ki ves prevzet od sedanje trenutne koristi nikoli ne gleda v bodočnost in si v svojem koristolovstvu omejuje pogled, da ne vidi prepada in narodne smrti. Nemčurstvo in skvarjenost sta v povesti združena in gledana z našimi očmi, pa tudi ni treba, da bi jim bil pisatelj pravičen in jih skušal razumeti, dovolj je, da razume slovenskega Korošca in mu podkrepi vero ob težkem vprašanju »biti ali ne biti«.

T ako je tudi slog te povesti bolj slovesen, težko krven in prepričevalen in discipliniran, kot pritažena in zadržana sila, umetno vezana, ki se vendar včasih razveže v anakolute in patos obtožilnega govora pred svetovnim sodnim stolom. V Božjih mejnikih prevladuje kratek stavek, kot začudenje ali pritažen vzklik, kot nedokončana beseda. V koroški povesti je bolj razvita sintaksa z lokalno koroško barvo, ki rada stavi glagol na konec, kakor je to rad delal v prejšnjih časih tudi naš pisarni jezik, morda ne vedno pod nemškimi vplivom. — Enota dejanja, ki ji je usoda slovenske Koroške, je dosledno izvedena na mladem dijaku, na koncu duhovniku dr. Raznožniku in njega mladih tovariših, da se posameznosti lepo zlivajo v osnovni značaj njegov. Dasi nam v drugem delu za dolgo izgine izpred oči, vendar so boji in konferenca le nadaljevanje njegovega simbolnega značaja, ki je onemoglo hrepenenje po koroški slovenski pravici, da si izbere edini poklic duhovnika, da bo, novi Črtomir, po osebni odločitvi vendar še mogel delovati za slovenstvo. Kakor je v Istrskih mejnikih zadnja beseda Preglja: Oče bodi volja tvoja, tako je tudi v tej povesti, dasi se mu včasih kletev izvije iz ust. Nad svetno pravico je božja volja, ki je večna nepojmljiva ljubezen. Ali bo slovenski rod kot mučeniki, ki so jim zveri v areni trgale ude na vse štiri strani? Pregljev odgovor je krščanska tolažba in vera v moralne moči.

B o g o m i r M a g a j n a : **Primorske novele**. Družba sv. Mohorja, 1950. Mohorjeva knjižnica 55. 127 strani.

C ankar se je bil zagledal v prepadajoče in umirajoče življenje, v lepoto dekadence. Vsi vemo, kaka antipatija je tedaj vladala v umetnosti do zdravja polnega življenja in kako so cenili blede lica, bolezen, potepuhe, bedo in uboštvo, kot bi se edino v tem kazala duhovnost. Novi rod, ki je videl izliv dekadence v svetovno vojsko, je začel vse drugače gledati. Cankar je ves subjektiven: Moje oči so pokoren organ moje duše. Magajna hoče več objektivnosti, značilno za novi rod, veruje,